

WSTĘP

Przedmiotem refleksji i rozważań w prezentowanej monografii *Metateksty i parateksty teatru i dramatu. Od antyku do współczesności* są dwie kategorie trans-tekstualności, wyróżnione przez Gérarda Genette'a: metatekstualność i paratekstualność.

Do szeroko rozumianych metatekstów i paratekstów dramaturgicznych należą didaskalia, ilustracje, incipity, odsyłacze, posłowia, przedmowy, przypisy, tytuły, a także różnego rodzaju komentarze, recenzje, omówienia oraz streszczenia. Peryferie tekstu zmieniały się na przestrzeni wieków od epoki starożytnej do czasów współczesnych. Ich cechy charakterystyczne i zadania zależały od rodzaju tekstu głównego, epoki literackiej, dominujących w danej kulturze tendencji naukowych i teatralno-dramatycznych.

Celem przedyskutowania problematyki metatekstualnej i paratekstualnej została zorganizowana przez Katedrę Filologii Klasycznej oraz Katedrę Filologii Romańskiej Uniwersytetu Łódzkiego konferencja „Metateksty i parateksty teatru i dramatu (od antyku do współczesności)”. Spotkanie zaowocowało żywą, interdyscyplinarną dyskusją, prowadzoną przez badaczy reprezentujących różne dziedziny humanistyki. Poza filologami klasycznymi i teatrologami, których obecność była rzeczą oczywistą, w spotkaniu wzięli udział specjaliści z zakresu historii sztuki, kultury i literatury angielskiej, francuskiej, hiszpańskiej, polskiej oraz włoskiej.

Przygotowując konferencję, organizatorzy świadomie podjęli ryzyko skonfrontowania wyników badań z różnych obszarów humanistyki. Pomysł konferencji zakładał otwarte, interdyscyplinarne spotkanie, którego celem była wymiana myśli i doświadczeń naukowych. Rezultaty przerosły oczekiwania organizatorów, ponieważ zaprezentowane referaty oraz inspirowane nimi dyskusje wytyczyły nowe kierunki badań i zaowocowały planami dalszych spotkań. Uczestnicy konferencji dostrzegli bowiem potrzebę kontynuowania dyskusji na rzadko podejmowany temat tekstów pobocznych teatru i dramatu.

Wymiana poglądów oraz doświadczeń naukowych udowodniła, że interdyscyplinarne dyskusje dają badaczom niecodzienną okazję poszerzenia własnej perspektywy naukowej i wzbogacenia swojego warsztatu o nieznanne im dziedziny i metodologie, a to pozwala na znalezienie nowej przestrzeni dla prowadzonych badań.

Wymiernym efektem dyskusji toczących się podczas konferencji, jak również badań prowadzonych przez poszczególnych prelegentów, jest prezentowana

wieloautorska monografia, złożona z szeregu odrębnych tematycznie rozdziałów. Ponieważ publikacja została pomyślana jako monograficzne ujęcie omawianego zagadnienia, w każdym rozdziale problem prezentowany jest z nieco odmiennej perspektywy badawczej, wynikającej z analizy różnorodnych tekstów kultury. Poszczególne części monografii naświetlają zatem problematykę metatekstualności i paratekstualności zgodnie z proponowanym przez badaczy ujęciem.

* * *

Chociaż terminy „metatekst” i „paratekst” są nowożytnie, przykłady tego rodzaju tekstów można znaleźć już w antyku, kiedy kształtowała się literatura europejska. Należą do nich starogreckie i łacińskie *scholia*, czyli komentarze, w których znajdują się m.in. streszczenia starożytnych utworów dramatycznych, życiorysy poetów, a co najważniejsze – uwagi objaśniające poszczególne komentowane przez scholiastów części dramatów. *Scholia* zawierają też niezwykle cenne informacje o ówczesnej praktyce teatralnej. Wszystkie te teksty stanowią podstawę badań naukowych w projekcie *Starożytny teatr i dramat w świetle pism scholiastów*, finansowanym przez Narodowe Centrum Nauki (DEC-2012/07/B/HS2/01475), w ramach którego została zorganizowana wspomniana konferencja.

Efektom badań są trzy pierwsze zamieszczone w tomie rozdziały. W kolejności są to: tekst Jadwigi Czerwińskiej *Grecka sztuka dramaturgiczna V wieku p.n.e. w świetle scholiów*, Katarzyny Chiżyńskiej *Tractatus Coislinianus jako metatekst komedii starożytności* oraz Małgorzaty Budzowskiej, „*Interpres nec imitator in artum*”. Kwestia intertekstualnej mimesis w „*Ars poetica*” Horacego i w *scholiach*. Problematykę teatru i dramatu rzymskiego podjął w następnym rozdziale Damian Pierzak – „*Scholia Bobiensia*” on the „*Pro Sestio*” as a metatext of Roman theatre and drama, zaś kwestie związane ze średniowiecznym dramatem zaprezentował Piotr Bering w rozdziale *Autorski i reżyserski metatekst w średniowiecznych utworach dramatycznych*. Refleksje na temat teatru i dramatu jezuickiego w kontekście metatekstualności i paratekstualności można znaleźć w dwóch kolejnych tekstach. Piszą o tym Simon Wirthensohn, *Seeking auctoritas. Paratextual self-imaging in Jesuit drama collections* oraz Małgorzata Mieszek, *Teksty poboczne w zreformowanych dramatach jezuickich (od połowy XVIII wieku)*.

Rozważania dotyczące metatekstów i paratekstów dramatu oraz teatru polskiego zawierają rozdziały autorstwa Anny Wiśniewskiej-Grabarczyk, *Teatr i dramat okresu socrealizmu w świetle kryptotekstów (na materiale Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Poznaniu)*, Michała Nikodema, *Metateksty dramatów Witolda Gombrowicza, Ireny Lewkiewicz, Parateksty w najnowszym dramacie polskim (na wybranych przykładach)*, a także Beaty Popczyk-Szczęsnej, *Problem paratekstów w nowym dramacie polskim: narracje, śródtytuły, didaskalia*.

Na temat XX-wiecznego dramatu i teatru w innych krajach piszą: Tomasz Kaczmarek, *Simon Gantillon i jego „teatr ucieczki”*, czyli w poszukiwaniu francuskich tekstów ekspresjonistycznych, Marta Sterna, *Wokół dramatu Eduarda De Filippo „Napoli Milionaria!”*, Grażyna Starak, *Jak czytać „Un hangar, à l’ouest”* oraz *„Carnets de combat de nègre et de chiens” Bernarda-Marie Koltèsa?*, Elżbieta Leszkiewicz, *Didaskalia w dramacie „Kroki” Samuela Becketta*, Krystyna Modrzejewska, *Mity antyczne we francuskim dramacie XX wieku (na wybranych przykładach)* oraz Katarzyna Wojtysiak-Wawrzyniak, *Kilka uwag na temat „Grobu Antygony” Marii Zambrano*.

Choć pierwsza część prezentowanej monografii zawiera rozważania bezpośrednio związane z metatekstualnością oraz paratekstualnością teatru i dramatu antycznego, to jednak tematyka ta stanowiła tylko punkt wyjścia do dalszych rozważań, koncentrujących się na kolejnych epokach literackich. Bardzo wyraźnie zaznacza się to w blokach tematycznych tworzonych przez kolejne rozdziały, które dotyczą zjawisk metatekstowych w teatrze i dramacie nowożytnym, nowoczesnym, a nawet ponowoczesnym.

Warto równocześnie zaznaczyć, że na polskim rynku wydawniczym nie istnieje, jak dotąd, publikacja o podobnym charakterze, która uwzględniałaby tak szerokie spektrum zagadnień w ujęciu równocześnie diachronicznym i synchronicznym. Monografię można zatem uznać za lekturę przydatną, wartą polecenia szerokiemu gronu Czytelników zainteresowanych problematyką meta- i paratekstów teatru oraz dramatu.

Jadwiga Czerwińska, Katarzyna Chiżyńska